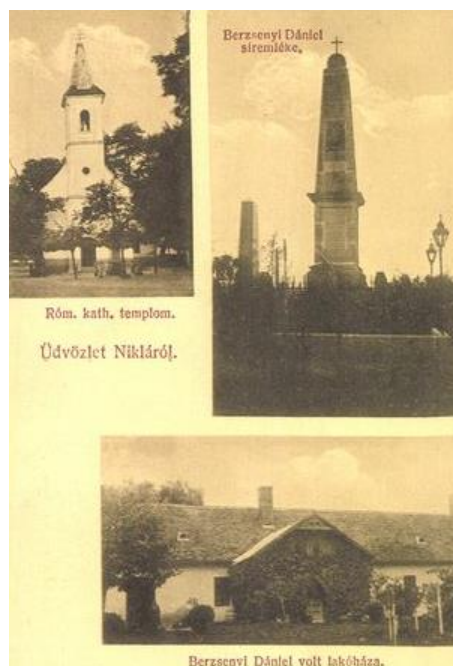

Illés György

Mindig a háttérben

Takács Zsuzsanna

A somogyi dombok között rejtőzik Nikla. Berzsenyi Dániel itt élt 1808-tól haláláig. Jellegzetes, XVIII. századvégi kismemesi udvarháza ma múzeum; használati tárgyait, munkásságának gazdag dokumentumát megnézhetjük. A közeli temetőben nyugszik a költő. Sírja fölé 1859-ben szép obeliszket állítottak, Gerenday Antal művét.

*

Berzsenyi Dániel huszonhárom éves, amikor feleségül veszi a nála kilenc évvel fiatalabb Takács Zsuzsannát. A fiatalasszony édesapja Dukai Takács Ferenc, édesanyja, Saáry Éva volt. Népes rokonság vette körül: a hét Takács testvér – a három fiú és a négy leány. Az esküvőt 1799. május 22-én Kissomlyón tartották, s a falusi árvaházban nevelkedett gyerekek nászversekkel üdvözölték az új párt. A fiatalok az esküvőt követően a sömjéni birtokra költöztek.

Berzsenyi és felesége házasságuk első évében felkeresték Kis János kővágóörsi prédikátort, aki Berzsenyi feleségére később így emlékezett vissza:

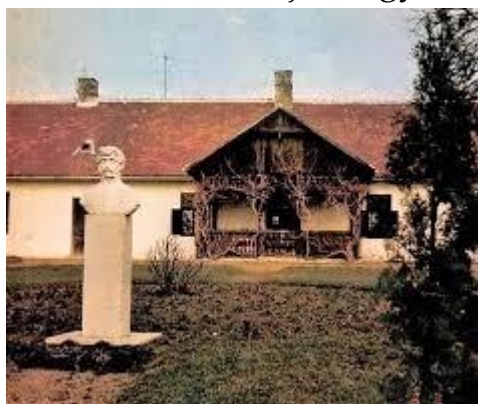
Berzsenyi Dániel új házas korában jött szép fiatal feleségével – ennek a Balaton partján fekvő szőlőjét akarván megnézni. Takács Zsuzsanna... egyszerű, igénytelen, de józan kedélyű és csinos asszony lehetett, akinek mély érzelme, rendszeretete és takarékosága megnyerték a férj becsülését és ragaszkodását.

Berzsenyiné valóban nem ismerte a nagyravágyást – ezért állította Váczy János irodalomtörténész, hogy a költő feleségéhez írta *Az én kegyesem* című versét:

*A módit ő nem ismeri,
Sem piperéit,
Ah, mégis szedi
Könnyű lepleit.*

Dr. Merényi Oszkár szerint viszont a családalapítás utáni új „élethelyzet” nem volt alkalmas az érzelgősen epekedő írásokra, s az említett költeményt ő az *Ilona-versek* közé sorolja. Vargha Balázs is határozottan állítja, hogy Berzsenyi nem írt verset a feleségéhez.

A Berzsenyi házaspár néhány év után Niklára költözött. Innen küldi „a somogyi Diogenesz” 1809-ben Kazinczynak a következő sorokat:

*A'mi feleségemet illeti, középszerű
mindenben. 14 esztendő's korában vettem el,
együgyűségben találtam, és abból fel sem szaba-
dítottam, mert e' részben egy kevésbé nap-
keletiesen gondolkoztam.*

Berzsenyi szülei életéből merített tapasztalatok alapján – a korabeli felfogásnak engedve – úgy vélte, hogy a nőnek kevés „hatalmat” kell adni. Feleségéről kialakított véleményéből kitetszik férfias tartózkodása, mely mentes a lekicsinylő megszólalástól. (Az „együgyűségben találtam” kifejezést a kor szóhasználatára szerint kell értelmeznünk, mert ez akkoriban egyszerűséget és természetességet jelentett.) Takács Zsuzsanna, ha nem is volt művelt, de szorgos háziasszonynak bizonyult.

Berzsenyiné igyekezett férje gondolatait is kitalálni, és természetesnek tartotta, hogy mindenben alárendelje magát ura akaratának. Igaz szerelmet érzett párja iránt. Szerény asszony léteire megelégedett a niklai udvarházzal, pedig szülei házában jobb körülmények között élt. *Testvérei kastélyokban és festett szobákban laknak – írta Berzsenyi –, de ő én velem két kis szobában megelégedik.*

A házaspár niklai élete boldog egyhangúságban telt. A gazdálkodás és a gyermeknevelés foglalta le idejüket. Négy gyermekük született: Lídia, Farkas, Antal és László. Berzsenyiné osztotta férje véleményét a gyermeknevelésről. Két évig szoptatta a kicsinyeket, és lassan szoktatta őket az elválasztáshoz, hogy se maga, se a gyerekek ne érezzék meg a hirtelen változást. Nem kényeztették el később sem a

lányukat és három fiukat, akik a szülők irányítása mellett életük nagy részét a szabad levegőn töltötték. A tanulás irányítása Berzsényi kötelessége volt, s az apa örömmel foglalkozott gyermekeivel: maga tanította írni és olvasni őket. Berzsényiek a kor színvonalához mérten „modern felfogásban” nevelték gyerme-

keiket, s a feleség példás családayának bizonyult.

A házasság első éveiben Berzsényi eltitkolta, hogy versírással próbálkozik, felesége később nem sokra értékelte költői erőfeszítését. Ezt támasztják alá Berzsényi következő sorai: *Ha módi ruhák helyett jószágot szerzek, nem zúgolódik, hanem a' gyertya vesztegetéséért és firkálásért néha nagy panasza van ellenem, de én azt Socratesként csak úgy hallom, mint a' kotsi zörgését ablakom alatt.* A szelíden zsémbelő feleség, a családi boldogság, s a költői ambíció töltötte ki a niklai élet első szakaszát.

Ahogy teltek az évek, Berzsényiné bebizonyította, hogy méltó élettársa a költőnek. Férje távollétében és betegsége idején nagy hozzáértéssel és felelősséggel vezette a gazdaságot. A feleséghez írt Berzsényi-levelek többsége is a gazdaság irányításával kapcsolatos. Így volt ez 1819-1820-ban is, amikor a költő huzamosabb ideig távol élt családjától. Leveleiben a gazdaság gondjai után érdeklődött, de egy-egy utalásban a családi események is felcsillantak. Egyik levelében Lidi lányuk férjhezmenetelét „beszélte meg” feleségével. Mivel a jó gazdálkodás jelentős pénzüsszeget hozott a konyhára, a családfő 25 forintos karikagyűrű vásárlására adott utasítást.

A költő leveleiben feleségét *Kedves feleségem! Édes 'Susim!* megszólítással és ... *éljetez szerentsésen, szerető férjed* búcsúszavakkal „illette”.

A gazdálkodás problémáit feltáró levelek tárgyilagosságát csak a megszólítás és a záró sorok melegítik föl, s bennük két, tartózkodó ember szemérmes érzelve nyilvánul meg.

A költő fokozatosan engedett korábbi – apjától „örökölt” – nézeteiből. Felesége és közte közvetlen hitvestársi kapcsolat alakult ki, amely a kölcsönös megbecsülésen alapult. Ezt tanúsítja egy 1820-ban kelt levél. Berzsényiné Vas megyébe akart utazni rokonlátogatóba, távollévő férje azonban kérte, hogy az ő hazaérkezése után induljon el: *De mindez nem parantsolat, hanem kérés és tanács, szabad tetszésed szerint válassz...* A

levélrészletből az is kiderül, hogy Berzsenyi megváltoztatta nézetét a férj és feleség kapcsolatáról a gyakorlatban.

A feleség odaadó ragaszkodása Berzsenyi betegsége idején mutatkozott meg igazán: aggódó gondoskodással virrasztott férje ágya mellett, míg gyermekei a gazdaságban szorgoskodtak. A költő egészségi állapota 1836. január végén válságosra fordult. A feleség szorongó félelemmel várta a legrosszabbat, ami február 24-én bekövetkezett.

Külső hivalkodás nélkül, igazi családi boldogságban 37 évig élt együtt a Berzsenyi házaspár. Berzsenyiné meleg otthont teremtett családjá számára. A költő tehetsége Niklán – nyugodt környezetben a világtól elzártan – teljesedett ki. A feleség mindvégig háttérben maradt. Emlékét nem őrzik költői alkotások, mégis a maga szerény módján nagy része volt abban, hogy férje nagy költővé vált.

